

אמנתי במלתי

הגורמים לכפירה ודרכי התמודדות עמם

זאת הייתה דעתי,
לא הייתה לי ברירה,
בינינו לפתע תהום נפערה,
אני הצבעתי לשמים,
אתה צללת במים,
ואמרת לא, אני אמרתי כן,
ואם אמרתי יש, אתה צחקת: אין...
מתוך 'המשורר' / שולי רנד

סיפור לשבת | מודה אני

כולנו חוזרים אל הכביש. נושמים לרווחה. הגיע זמן תפילת שחרית. אני מתחיל לצעוד לעבר המכונית שלי. שם הטלית והתפילין. לפתע אני שומע זעקות. אנשים נמלטים מהכביש לכיוון מערב. ואני בצד מזרח, מזונק אל החולות, מתרחק מהכביש ומסננת האווירונים.

פתאום אני מבחין בישועה. טנק יורד מגבעה סמוכה ומתקדם לעברי. "ופי!", אמרתי. ואני חושב על המקלע נגד אווירונים שהטנק מצויד בה. אך בן רגע הופכת הישועה לשואה. חרדה נוראה מכה בי: "איזה מן טנק זה? הרי זה טנק צהוב! – טנק אויב!". אני משליך את עצמי אל החול. רעש המנוע הולך וגובר. אני רואה את החול הניתז משרשרותיו של הטנק. אני עוצם את עיני, וחושב איך תראה הגופה שלי בעוד רגע. אני מכסה את עיניי בידי וזועק: "שמע ישראל! ה' אלוהינו, ה' אחד!" ומצפה לסיום. פתאום אני שומע צעקה נמלטת מפִּי: "אידיוט!!! – אסור ככה לשכב!!!"

ניסיתי להתרומם, ולא יכולתי. ניסיתי שנית. אני לא יודע איך קמת, איך רצתי, איך הגעתי לזחל"ם שלנו, שעמד בקרבת מקום. איך פרצתי לתוכו, בתקווה למצוא בו מחסה. איך גיליתי בו מכונית ירייה, ואיך התחילה המכונה לפלוט כדורים ברעש מחריש אוזניים. רק זאת אני יודע: שהעיניים שלי היו נעוצות בטנק טעצה, שינה כיוון, והחל לדהור חזרה לעבר הגבעה שממנה הופיע. גררתי עצמי אל מחוץ לזחל"ם. נפלתי על החול הרך והרגשתי איך כל איבר שבגופי נושא עיניים לשמיים ולוחש:

"מודה אני לפניך, מלך חי וקיים, שהחזרת בי נשמותי בחמלה, רבה אמונתך."
כאן, מרָם, מסתיימות המילים שעל הדרך. ומכאן אולי מתחילה התשובה לשאלתך. אני זוכר שישבתי שם על החול, מטושטש לחלוטין. חילים אחדים באו במרוצה, צונקים עליי: "השתגעת, בן-יוסף? רצית להתאבד? מה קרה לך? לא ראית שברחנו מהטנק?".

ואני התגוננתי: "לא הבנתי. הייתי בטוח שעוד פעם באו מיגים". בקשתי להתרחק מהחילים הנוזפים, להגיע למכונית שלי, להתעטף בטלית ולהתייחד עם הבורא. צעדתי בעודי ממלמל את מילות התפילה השגרתיות, שכל כך הרבה פעמים חזרתי עליה, מבלי להרגיש שאני לא מבין את המילים האחרונות: מה זה יכול להיות "רבה אמונתך"? האמונה של מי? ניסיתי להבין. לפתע אורו עיני: הרי זה כל כך פשוט!

ריבונו של עולם, אם אתה החלטת לחמול עליי ולהחזיר לי את נשמותי, לאחר שהיא פרחה ממני, כנראה שרבה אמונתך. כנראה שהאמונה שלך בי היא רבה מאוד. כנראה שעדיין לא מילאתי את השליחות שלי בעולם, ואתה מוכן לתת לי צ'אנס. אם כך, ריבונו של עולם, אם אתה כל כך מאמין בי, אשתדל לא לאכזב אותך". (האם יש סיכוי לאהבה/ דוד בן יוסף)

ביאורים | יש מנהיג לעולם!

למדנו אתמול על ההבנה שאליה הגיע אברהם, שייטכן שאלוקים הוא השמים או השמש שהם דברים הנותנים חיים לעולם ועם זאת הם גם עצמאיים ואינם זקוקים לגורם חיצוני שעוזר להם לתפקד.

כעת נמשיך להתבונן במדרש: **"כיוון שראה שהיא שוקעת, אמר: אין זה אלוה... והיה מצטער ואומר: 'אלמלא יש מנהיג, מפני מה זה שוקע זה עולה?'"**

לאחר שהבין אברהם שגם השמים אינם האלוה שכן הם רק מורידים גשמים אך לא ממש מגדלים את הצמחים, ניסה את מזלו בשמש. לפתע כאשר הגיע הערב, ראה שהשמש שוקעת והירח והכוכבים תופסים את מקומה. התאכזב אברהם והבין שגם הנחוח הזאת הייתה מוטעית. **לא ייתכן שהמציאות האלוקית תתחלף!** אם במלכויות הארץ מתחלפים שרים ועבדים אך לא המלך המולך עליהם, ודאי כך הוא הדבר לגבי מלכו של עולם. אם כן, ודאי שאף השמש איננה מלכו של עולם.

כאן הגיע אברהם למשבר שגרם לו צער גדול. אם אלוקים איננו האדמה, השמים, השמש או הירח, האם ייתכן שאין כאן בורא ומנהיג? אך אברהם לא נשאר בספק זה וקבע מיד: **"אלמלא יש מנהיג, מפני מה זה שוקע זה עולה??"**. כלומר, אברהם הבין בצורה הפשוטה והברורה ביותר **שאין סיכו, אפילו קלוש, שאין מנהיג ומכוון לעולם.**

זמני השבת | הלכות

בכל ענייני התורה הלילה קודם ליום, שנאמר בפרשת הבריא: **"וַיְהִי עֶרְבַּ וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד"**, כלומר היממה מתחילה בלילה. וכן לגבי שבת, היממה השביעית מתחילה בלילה. בתפיסת עולם יהודית זו מקופל רעיון גדול, הלילה והחושך קודמים ליום ולאור. תחילה עולות השאלות והתהיות והאדם נמצא במצב של חושך ואי ודאות, ומתוך כך מתבהרות לו התשובות והאור זורח עליו. כך גם ההיסטוריה שלנו. תחילה השתעבדנו לפרעה במצרים, ומתוך כך יצאנו לחרות, קיבלנו תורה ונכנסנו לארץ. וכן תמיד בישראל, תחילה החושך והצרות, ואחר כך האור והגאולה. **קודם מתמודדים עם הבעיות, ומתוך כך מתעלים ומשתלמים.**

אצל אומות העולם, היום קודם ללילה, וכך אומה אחר אומה עולה על במת ההיסטוריה בקול תרועה רמה, מרעישה את העולם, ואח"כ מתחילות הבעיות לעלות, מתעוררים קשיים, הלילה מתקרב ובא, והאומה שוקעת ונעלמת. כך היה אצל הבבלים, הפרסים, היוונים והרומאים. סוד הנצחיות הישראלי קשור לעובדה שהלילה קודם ליום.

דברים שבלב | עגל הזהב

"...אני הייתי מה שקוראים 'עילוי'. קרוב מאוד לצלחת. תפארת הישיבה. שידוך טוב, משפחה טובה..." – "וזה מה קרה?" – "מה קרה? התפכחתי." – "ביום אחד?" – "לא ביום אחד. זה לקח לי הרבה זמן להשתחרר מכל הפחדים שהכניסו לי לראש כל החיים." – "איזה פחדים? שאם תחלל שבת יכה אותך ברק?" – "למשל. ועוד הרבה שטויות כאלה." – "וכשזה לא קרה הבנת שזה שקר?" – "אל תמעיטי בערכי בבקשה... אחרי שיצאתי החוצה, ראיתי פתאום שהעולם בחוץ הרבה יותר יפה ממה שנתנו לי להאמין." – "אתה מתכוון לביילויים, סרטים, פאבים, מועדוני לילה... בחורות?" – "אני מגחכת." – "יש בזה רע?" – "שום רע. אתה עוד זוכר למה בני ישראל עשו את עגל הזהב?" (מתוך **'מקימי'** עמ' 244–255) ***

אנחנו שואלים את עצמנו למה חר'ה עוזבים את עולם האמונה. מה גורם להם להגיע למסקנה ש'זה לא זה'. אז אולי הדבר הפשוט והאנושי ביותר הוא: **התאוות והיצרים.** האמונה מחייבת את האדם לעולם ערכים; זה מותר וזה אסור, זה כשר וזה טרף, פה מסתכלים ופה אסור. **זה קשה.** לפעמים אפילו קשה מאוד. קשה להתגבר על כל המשיכות החזקות האלה שדוחפות אותנו. אז הדבר הכי קל הוא פשוט 'לצאת מהמשחק'. כמובן לא לפני שמצליחים **לעטוף** את התאוה באיזו אידיאולוגיה נוצצת. איזו ספקנות בנוגע לצדקת הדרך או משהו כזה מלומד. כשבעצם בפנים, עמוק בלב, יודעים שהסיבה האמתית לכל זה היא כי רצינו קצת לטעום איך זה שם, אצלם, במועדונים, בביילויים. בלי הכיפה וה'הגדים החנוקים'.

וכך חז'ל מסבירים את המניע לכך שבני ישראל עבדו את העגל: **"יודעים היו ישראל בעבודת כוכבים שאין בה ממש, ולא עבדו עבודת כוכבים אלא להתיר להם העריות בפרהסיא"**. כלומר, עם ישראל לא היה טיפס, כולם ידעו שאין ממשות בעגל של זהב, אלא שהמתינות, הרצון לעשות מה שבא לנו ולא מה שמכתיבים לנו שצריך לעשות, **זה היה המניע לעבודת העגל.** אבל אם על אף הקושי ממשיכים, רק משום שמאמינים שזאת האמת, בע"ה יעניק לנו ה' כוחות להתגבר, להתחזק וגם לחזק אחרים בדרך.

צריך לדעת שאי אפשר לפנות אל השי"ת בשום שכל ובשום רגש וקל וחומר בשום חוש, כי אם באמונה לבד. ותפילה היא אמונה, ויראה ואהבה הנם גם כן גילויים של האמונה.

(הרב קוק, מאמרי הרא"ה)

למדנו אתמול על הנחת היסוד הפשוטה והאמתית של אברהם אבינו שיש בורא ומנהיג לעולם. במקום אחר, ממשילים זאת חז"ל במדרש מדהים: 'מעשה שבא מין [כופר] אחד ואמר לרבי עקיבא: 'העולם הזה, מי בראו?' אמר לו: 'הקדוש ברוך הוא'. אמר לו: 'הראני דבר ברור'. אמר לו: 'מה אתה לובש?' אמר לו: 'בגד'. אמר לו: 'מי עשאו?' אמר לו [הכופר]: 'האורג'. אמר לו [רבי עקיבא]: 'איני מאמינך הראני דבר ברור'. אמר לו: 'זומה אראה לך, ואינך יודע שהאורג עשאו?' אמר לו: 'אתה אינך יודע שהקב"ה ברא את עולמו?' נפטר אותו המין, אמרו לו תלמידיו [לרבי עקיבא]: 'מה הדבר הברור?' אמר להם: 'בניי, כשם שהבית מודיע על הבנאי, והבגד מודיע על האורג, והדלת על הנגה, כך העולם מודיע על הקב"ה שהוא בראו'."

אחרי מדרש כל כך מדהים ויפה, אין צורך להכביר במילים. תשובתו של רבי עקיבא למין הייתה שלא ייתכן שהעולם המורכב והמתואם כל כך נברא מעצמו, ללא בורא ומנהיג. **עצם העובדה שיש עולם – מעידה על כך שיש בורא לעולם!** מי שמתבונן בעולם בעיניים טהורות וישרות, חייב להודות שיש לו מנהיג שמכוון ומנהל את מציאותו.

מצוות 'תוספת שבת' הלכות

ציוותה אותנו התורה שנוסיף מעט מהחול על הקודש, ונקבל את קדושת השבת מעט קודם, בדקות האחרונות של יום שיש. כך נוסיף כמה דקות מן החול אל הקודש. וכן לגבי צאת השבת. לדעת רוב הפוסקים 'תוספת שבת' חיובה מהתורה.

על ידי 'תוספת שבת' אנו מראים בעצמנו שהשבת חביבה עלינו מאוד, עד שהננו יוצאים לקראתה ומקבלים אותה עוד לפני כניסתה, וכן מלווים אותה ביציאתה. כמו אורח יקר שיוציאים לקראתו בכניסתו ומלווים אותו מעט בצאתו לדרך. כדי לקיים את מצוות 'תוספת שבת', הננו צריכים להקדים ולקבל את השבת מעט לפני שקיעת החמה. **מנהג הנשים** לקבל את השבת בעת הדלקת נרות, ובירושלים נהגו לכתחילה לקבל את השבת ארבעים דקות לפני השקיעה, בחיפה שלושים דקות לפני השקיעה, ובתל אביב וברוב ערי הארץ עשרים דקות לפני השקיעה. **הגברים** נהגים לקבל את השבת מאוחר יותר, ואף הם צריכים לקבל את השבת כעשר דקות לפני השקיעה, כדי להוסיף מהחול על הקודש.

"**גנב חובש כיפה**" צעקה כותרת שחורה בעיתון. מר רוזנברג נופך מול אשתו בתמונה שהופיעה לצד הכותרת, ובה נראה הגנב חובש הכיפה שידיו היו כבולות באזיקים כשהוא מנסה להסתיר את ראשו במעיל. "תאמיני לי, הדתיים האלה... בדיוק כמו כולם. גם הם שקרנים, רמאים, גנבים. עדיף להיות בן אדם חילוני ישר והגון ולא דתי שגונב עם כיפה".

לפעמים יוצא לעבור בשבת ליד כביש. אם אתם לא גרים בשכונה דתית, קרוב לוודאי שיעברו שם, למרבה הצער, מכוניות. ובלב תעלה שאלה: למה? למה אנשים לא רוצים לשמור על השבת?

אז זה נכון שיש הרבה סיבות לדבר, אבל אנחנו נתמקד הפעם באחת. הסיבה היא **אולי אני. אני?! אבל אני ממש בסדר, ולא עשיתי שום דבר רע לאף אחד...**

הרעיון הוא, שהסיבה לכך שאנשים מתרחקים מן האמונה היא שהם רואים אנשים **לא מוסריים** כמוני. האדם החילוני אומר לעצמו: "אם גם אדם דתי מכה את אשתו ואם גם אדם דתי מדבר בגסות, אז למה בעצם להיות דתי?". ברור שיש כאן טעות, וההסתכלות על האדם הפרטי אינה מעידה בכלל על ערכי הדת, אבל – מה לעשות, את זה האדם החילוני לא תמיד יודע.

אנחנו צריכים להיזהר מאוד מאוד, שחס וחלילה לא נחלל את השם. אחד ההסברים לביטוי **חילול השם** הוא **חלל השם**. כאילו במקום הזה, באשמת מעשיי, לא מתגלה שם השם.

אם נרצה או לא, **אנחנו נציגים**. ברגע שיראו אותנו נוהגים ביושר, באדיבות ובעדינות, ייתכן שנציג בכך לעוד אדם רחוק את הדת והאמונה בצורה שהוא עדיין לא זכה להכיר. אולי בזכות מפגש כזה הוא יזכה להתקרר עוד קצת. אין לדעת.

אומרים שכאשר מפנים אצבע מאשימה כלפי מישהו, באותו הרגע ממש שלוש אצבעות מופנות כלפינו ואצבע אחת כלפי השמים. אז גם כאן הכלל הזה תופס; כשרואים אנשים רחוקים מתורה ומצוות זאת אולי הזדמנות, במקום להאשים את כל העולם, לראות מה אנחנו יכולים לשפר בהתנהגות שלנו כדי שונכל להאיר יותר לעולם.

ישנם הרואים את מפעלות ה' וישנם המאמינים בכך. אולם האמונה ברורה ובהירה מן הראייה.

(הרבי מקוצק)

אגרות הרמב"ם

הנשר הגדול, רבנו הרמב"ם, הוא אחד מגדולי ישראל הנערצים ביותר במהלך הדורות. הערצה זו נובעת בעיקר בגלל ספריו היסודיים: פירושו המפורסם למשנה, ספרו 'משנה תורה' שבו לראשונה סודרו כל ההלכות בסדר מופתי, מהלכות אמונות ודעות ועד להלכות סנהדרין ומלכים, ו'מורה הנבוכים', שבו הוא מתמודד מול תפיסות זרות שהיו בזמנו בעולם האמוני. ספרים אלה בנו את עולם התורה, והלימוד והמחקר בהם רק הולך ומתעצם עם השנים.

אך ההערצה לרמב"ם לא הייתה רק נחלת תלמידי החכמים ותופסי בית המדרש. היא הקיפה את רבבות עמך בית ישראל, וזאת בגלל **אגרותיו**.

הרמב"ם לא היה רק פוסק ומפרש. הרמב"ם היה גם מנהיג גדול לעם ישראל באחת מעתותיו הקשות ביותר. הרמב"ם חי לפני כ-800 שנה, בימי הביניים החשוכים, שבהם עם ישראל היה נרדף בארצות גלותו על אמונתו. בימים קודרים אלו, ימי רדיפות ושמד, היה צריך לקום מנחם אשר יזיל טיפות תנחומין על לבבות ישראל הדוויים והסחופים. את זאת עשה הרמב"ם, שהתגלה כבעל לב רחום וחנון, אשר כואב ומתייסר בכאב עמו, ויודע לנחמו ולעודדו. הוא שלח אגרות ארוכות המטפלות בבעיות הבעורות של אותה התקופה בבירור הלכתי ואמוני עמוק ומסודר. אגרות אלו היכו גלים בקרב עם ישראל, ועודדו אותו בשעתו הקשה.

בלימודינו נעסוק בשלושת אגרותיו המרכזיות: **איגרת השמד** (עמ' 7), **איגרת תימן** (עמ' 39) ו**איגרת תחית המתים** (עמ' 119).

בנוסף נלמד גם את איגרתו המעודדת של הרמב"ם לר' **עובדיה הגר** (עמ' 95) ואת אגרתו ל**חכמי מונטפזליר** (עמ' 105) על האסטרולוגיה אשר מבררת עקרונות אמוניים יסודיים.

אגרות אלו מראות פן נוסף באישיותו המאירה של הרמב"ם, ומעמידה אותו בכותל המזרח של גדולי ישראל אשר היו מוערצים בקרב ישראל, לא רק בגלל שכלם החרף וחכמתם הגדולה בתורה, אלא גם בגלל לבם הטהור והרגש החם שלהם לכל יהודי ויהודי. יהי רצון שמתוך לימוד אגרות אלו נזכה לגעת בשיפולי גלימתו של מורנו הרמב"ם וללכת באורחותיו.

משיבים את האמונה אל הלב כולנו מצטרפים ללימוד יומי באמונה כדי להקיף

מסע שורשים מעמיק בספרי היסוד של גדולי הדורות

כדי לדעת

לימוד קבוע שיטתי ומגוון שבסופו תדע את עיקרי האמונה של עם ישראל

כדי להתחבר

לבורא עולם

מה המטרה? להקיף ספרי ראשונים ואחרונים העוסקים בנושאי אמונה ולבנות בתוכנו עולם אמוני עשיר ומסודר.

מתי מסיימים? המחזור הראשון ימשך עד לסוף שנת תשע"ו.

כמה זמן לומדים? מספר דקות מדי יום.

איך לומדים? < מהבסיס: חומרי הלימוד יופצו בחוברות ובמייל.

< להבין: ביאורים להרחבה ולהעמקה.

< יחד: שיעורי אמונה בפריסה ארצית.

תוכנית השנה הרביעית

כסלו-שבט: אגרות הרמב"ם

אדר א'-אדר ב': אמונות ודעות

ניסן-אייר: הרב קוק

סיון-אב: גבורות ה' למהר"ל

אלול-תשרי: אחרוני דורנו

**לצפייה בלימוד באינטרנט או לקבלת הלימוד במייל
היכנסו עכשיו לאתר ישיבה או מכון מאיר:**

www.yeshiva.org.il

www.meirtv.co.il

הקדמה

איגרת השמד נכתבה בתחילת שנות חייו של הרמב"ם, עת נדד מספרד לארץ ישראל ומצרים. באותה תקופה נגזרו גזרות שמד על עם ישראל, והרמב"ם ברח כדי למצוא מקום שבו יוכל לקיים את דתו בלא אונס. האיגרת יועדה לבני ספרד ומרוקו, אשר באותה תקופה רבים מהם חוייבו להתאסלם. היא נכתבה כתגובה לקריאה של יהודי קנאי, שטען דברים קשים כנגד כל מי שלא מוסר נפשו כדי שלא להודות בנבואת מוחמד.

בחציה הראשון של האיגרת הרמב"ם יוצא בתקיפות כנגד דבריו של הקנאי, ומלמד אותנו פרק בדיבור ובכתיבה לציבור - בזהירות הנדרשת ובצורך לדייק בדברים. הרמב"ם אף מתעכב על דבריו החמורים של הקנאי כנגד האנוסים מעם ישראל, ומגלה לנו רובד נוסף בנצחיותה של סגולת ישראל. בסיום טענותיו מעלה הרמב"ם את הבעיה החמורה ביותר - מהדברים עולה שמי שאנוס עדיף שלא יתפלל, וכן שהוא אינו מקבל שכר על מעשיו הטובים. אמירה זאת עלולה להביא לפגיעה בקיום מצוות ה', ועל כן אין לשתוק.

בחציה השני של האיגרת מבאר הרמב"ם את ערכה של כל מצוה, גם כאשר מי שמקיימה חוטא חטאים קשים מאונס או מרצון. לאחר מכן הוא פורש את שיטתו כיצד יש לנהוג בזמן שמד ובזמן שישנה כפייה לעבור עברה, מהו חילול השם ומהו היחס הנכון למי שנאלץ לעבור עברה מחמת אונס.

האיגרת פורשת בפנינו את מורכבותה של תקופת שמד, ומכווינה אותנו להביט פנימה ולשמור על דיוק רוחני. היא חושפת את כוחה של הנשמה הישראלית, שגם בזמני שפל יקרה היא אצל ה' מפנינים.

ביאורים

בראשית התמודדותו עם אותו קנאי מלמד אותנו הרמב"ם מי יכול להדריך אחרים בעבודת ה', ומדגיש את הזהירות במילים שאותן אנו מפזרים לכל עבר.

כדי להורות דרך בעבודת ה', בודאי לציבור, צריך להכיר את המציאות היטב. אותו אדם שכתב את האיגרת לעם ישראל לא חווה שמד ולא הכיר על בשרו מהן ההתמודדויות והבעיות שמתעוררות במצב כזה. לעתים, כאשר מתבוננים מרחוק, מתקשים להבין מדוע אין האחרים מקיימים את דבר ה' בצורה הנעלה ביותר - מסירות הנפש למיתה על קדושת השם. אך כאשר מכירים את המציאות מקרוב, רואים שהמציאות מורכבת, ודבר ה' האמיתי נדרש להופיע בצורה מסובכת ומורכבת, שלא תמיד נראית זוהרת למתבונן מבחוץ. האילוץ הזה כמושב אינו טעות, אלא חלק מהנהגתו העליונה של הקב"ה את עולמנו, שלא תמיד שכלנו משיג אותה.

הרמב"ם, שלשונו מכונה 'לשון זהב', אף מעיר על אריכות הדברים וחוסר הסדר. מטרתו של הדיבור היא לגלות את עולם הרוח במציאות. הוא מביא לידי ביטוי את עולם המחשבה ומגלם אותו בעולם המעשה. זוהי מתנה יקרה מפז שנתן לנו הבורא, יקרה אף מן המזונו של אדם. הממון אף הוא חשוב - הוא זה שמעמיד אדם על רגליו ומאפשר לו לבצע מהלכים משמעותיים בעולם - 'בעל המאה הוא בעל הדעה', אך זהו שלב נמוך יותר לעומת הדיבור, שעוסק בעולם הרוח ומחבר אותו למציאות.

כאשר הדיבור קצר וקולע לעניין - הוא מגלה את העולם הרוחני; העולם הרוחני הוא עולם הכללים. כאשר כללים אלה מתגשמים בעולם המעשה הם מתפרטים לגוונים שונים ורבים. הדיבור הקצר והתמציתי נוגע בעיקר, בנקודה הכללית, ובכך מגלה את העולם הרוחני. הוא מתנשא מעבר לציורים המגושמים של העולם הזה אל עולם מופשט ופשוט, קצר ומדויק להפליא. לעומת זאת, דיבור ארוך ומיותר סובב סביב הפרטים ולא חודר פנימה אל נקודת האמת. הסדר בדברים אף הוא מפגיש את השומע בעולם רוחני נעלה יותר; הסדר וההדרגה חושפים מגמה ותהליך, משמעות ויעד. כזה הוא אף העולם הרוחני - מגמה שהולכת ומתגשמת בעולם.

לא לחינם פותח הרמב"ם את דבריו בנקודות אלה. כפי שנראה בהמשך, 'בתוך עמי אנוכי יושבת' (מלכים ב, ד, יג) - ההזדהות עם עם ישראל והחיבור עמם, יחד עם עומק התבוננות פנימה לעולם הרוחני - הם אלה שחסרו לאותו בעל איגרת.

**הצלחה, שמירה, בריאות, פרנסה טובה והריון בריא
להדס בת רבקה לאה הי"ו**

איגרת השמד

[תרגום קדום (המקור לא נמצא)]

(א) אָמַר מֹשֶׁה בְּר' מִיָּמוֹן הַסִּפְרָדִי ז"ל: שְׂאוּל שְׂאֵל אִישׁ מֵאֲנָשֵׁי דוֹרְנוּ לְאִישׁ מֵאֲנָשֵׁי הַחֲכָמָה, לְפִי דְבָרָיו, מִמִּי שֶׁלֹּא קָרָה עֲלֵיהֶם מִה שֶׁקָּרָה עַל רַב קָהֳלוֹת יִשְׂרָאֵל מִזֶּה הַשְּׂמֵד, ה' יִבְטְלֵהוּ, עַל עֲנֵן הַשְּׂמֵד הַזֶּה, אֲשֶׁר יִכְרִיחוּ בוֹ הַלְּהוֹדוֹת לְאוֹתוֹ הָאֵישׁ בְּשִׁלְיחוֹתָו, שֶׁהוּא נִבְיֵא אָמַת - הָאֵם יוֹדָה הָאֵדָם בְּזֶה, בְּשִׁבִיל שֶׁלֹּא יָמוֹת וַיִּטְמְעוּ בְּנֵיו וּבְנֹתָיו בֵּין הַגּוֹיִים, אוֹ אִם יָמוֹת וְלֹא יַעֲיֵד לוֹ הַעֲדוּת הַהִיא, אַחֵר שֶׁהוּא מְחַיֵּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה רַבְּנוּ ע"ה, וְהַעֲדוּת הַהִיא מְבִיאָה לְעֵזֵב הַמִּצְוֹת כְּלָן.

וַיַּעַן הַנְּשָׂאֵל הַזֶּה דְבַר חֲלוֹשׁ אֵין לוֹ טַעַם, דְּבַר בְּלִשׁוֹן וְחֹסֵר בְּעֵנֵן, סִדָּר בוֹ דְבָרִים נִפְסָדִים וְשִׂאֵפְלוֹ הַנְּשִׂים חֲסָרוֹת הַמֶּחֶל לֹא הָיוּ מְסֻדָּרוֹת כְּכֹה. וְהָיִינוּ מְסֻדָּרִים תַּרְף־ דְבָרָיו, אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא אֶרֶץ וְחֲלוֹשׁ וְעִמוּס, לוֹלִי חֲמֵלְתָנוּ עַל הַחֲסָד אֲשֶׁר נִתְחַסַּד בוֹ עִמָּנוּ הָאֵל יִתְעַלָּה, כְּלוֹמֵר: הַדְּבוּר בְּלִשׁוֹן, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הָאֵל יִתְעַלָּה בְּתוֹרָתוֹ הַקְּדוּשָׁה, מִתְחַסַּד עֲלֵינוּ: "מִי שֶׁם פֶּה לְאֵדָם" (שְׁמוֹת ד, יא). וְלִפְיֶכֶף רָאוּי לְאֵדָם לְחַמֵּל עַל דְּבוּרוֹ יוֹתֵר מִחֲמֵלְתוֹ עַל מְמוֹנוֹ, וְשֶׁלֹּא יִרְבֶּה בְּדְבוּר וַיִּמְעַט הַעֲנֵן. וְכִבֵּר גְּנֵה הַחֲכָם ע"ה רַבּוּי הַדְּבָרִים וּמַעוֹט עֲנֵן, וְאָמַר: "כִּי בָּא הַחֲלוֹם בְּרַב עֲנֵן, וְקוֹל כְּסִיל בְּרַב דְּבָרִים" (קְהֵלֵת ה, א). הֵלֵא תִרְאֶה אֵיךְ גָּנוּ רַעֲיֵי אֵיזֵב אוֹתוֹ בְּהִרְבּוֹתוֹ לְדַבֵּר, וְאָמַרוּ: "הִרְבַּ דְבָרִים לֹא יַעֲנֶה, וְאִם אִישׁ שִׁפְתָיִם יִצְדָּק?" (אֵיזֵב יא, ב), "אֵיזֵב לֹא בְּדַעַת יִדְבַר" (גו' (שם לד, לה), וְהִרְבֵּה כְּמוֹ זֶה. וּמִפְּנֵי שִׁדְעָנוּ בְּאֲמַתַּת הַעֲנֵן הַזֶּה, וְלֹא נִסְכָּלוּ אוֹתוֹ כְּסִלְלוֹת הָאִישׁ הַזֶּה, רָאִינוּ לְהַזְכִּיר קִצַּת תַּרְף לְשׁוֹנוֹ, וּנְחַסֵּר מִה שֶׁזוֹלַת זֶה, מִפְּנֵי שֶׁאֵין רָאוּי לְעֵנוֹת עֲלָיו, וְאֵף עַל פִּי שֶׁכָּל דְבָרָיו בְּהִתְבּוֹנְנוֹת אֵין רָאוּי לְעֵנוֹת עֲלֵיהֶם.

האם בשעת השמד מותר להודות בצדקת נבואתו של מוחמד

תשובה לא נכונה שניתנה לשאלה

ביאורים

כפי שלמדנו, הדיבור המדויק חושף עולם רוחני. הרמב"ם יוצא נגד ההשוואה הלא מדויקת בין חוטא מרצון לחוטא מאונס. לא ייתכן שהם בעלי אותה דרגה ולא ייתכן להשוות ביניהם. העולם הרוחני הוא מדויק לחלוטין, והשוואה כזאת נובעת מחוסר הדיוק ומגסות העולם הגשמי, שלא מבחין בדרגות הרוחניות השונות.

למרות כל החסרונות שמנינו, הרמב"ם לא מתיימש מהדברים. אין לשפוט את הדברים עד ששומעים אותם מתחילתם ועד סופם. יתר על כן - ייתכן שיש כאן עומק נסתר שכדי לעמוד עליו צריך לראות את המהלך כולו. נדרשת סבלנות כדי להיפגש עם העולם הרוחני, ישנם שלבים שצריך להתעלות אט אט מן העולם הגשמי שלנו כדי להעמיק פנימה. הרמב"ם מסכים לשמוע ולהקשיב להמשך הדברים, על אף הדברים הרדודים שראה עד כה.

אך הדברים בהמשך אינם מדויקים אף הם, וממילא יש כאן פספוס של העולם הרוחני ונוצרת פה הדרכה ציבורית לא נכונה. אותו קנאי יורה זיקים ללא הבחנה על היהודים שנאלצו מפחד החרב לנהוג כאנוסים ולהסתיר את דתם. הוא מכנה אותם 'רשעי' ו'פסול לעדות' ואף טוען שתפילתם אינה מצוה אלא פשע. בהמשך האיגרת יתייחס הרמב"ם לחומרת אמירת אלה - הן ביחס הרדוד והמשפיל לעם ישראל, בניו של הקב"ה, והן ביחס לאמירה המסוכנת שתפילתם עברה.

הרחבות

• חוטא המתפלל לה' - תפילתו טובה או רעה?

כפי שתים רעות עשה עמי - שהיו משתחוים לצלם ומשתחוים לי. הכותב אותו מזכיר הרמב"ם, הבין מדרשה זו שמעבר לכך שעם ישראל חטאו בעבודה זרה, הם הוסיפו לחטוא בכך שעבדו בו זמנית לה'. על פי מדרש זה הבין הכותב בטעות שאדם שמודה בעבודה זרה מתוך אונס, יחטא חטא נוסף אם יתפלל אל ה' בביתו. (עיין בהמשך האיגרת, יום יט כסלו, שהרמב"ם דוחה את דבריו).

אולם אם נעיין בפסוק שעליו מבוססת הדרשה, נראה בבירור שהבנה זו אינה נכונה. בפסוק נאמר: "כפי שתים רעות עשה עמי אתי עזבו מקור מים חיים לחצב להם בארות בארת נשברים אשר לא יכלו המים" [ירמיה ב, יג]. בפסוק מתואר שעם ישראל עזב את ה' ופנה אל עבודה זרה. אולם פסוק זה לא עוסק כלל במציאות בה אדם עובד את ה' בשיתוף עבודה זרה. לכן ברור שגם דרשת הירושלמי המבוססת על הפסוק לא עסקה במציאות זו.

על פי הפרשנים, הירושלמי מתאר מצב שפל שבו אנשים, בתוך בית המקדש עצמו, עבדו עבודה זרה לשמש. הם היו משתחוים עם פניהם כלפי השמש ואת אחוריהם היו מפנים כלפי ההיכל. במעשה זה ביטאו החוטאים כבוד כלפי השמש וזלזול כלפי היכל ה' [קרבן העדה ופני משה, ירושלמי סוכה ה, ה]. אולם אין ללמוד מכאן שחוטא המתפלל לקב"ה עובר איסור נוסף.

ומזה, שהוא אומר, שמי שהודה בשליחות אותו האיש כבר כפר בה' אלהי ישראל. והביא ראיה על זה מה שאמרו ז"ל: "כל המודה בעבודה זרה כפופר בכל התורה כלה" (ספרי לדברים יא, כח, ועיין נדרים כה ע"א). ולא היה אצל זה ההקשף הפרש"ט בין מודה בעבודה זרה בלי אנס, אלא ברצון נפשו, כירבעם בן נבט וחבריו, ובין מי שיאמר על איש מבני אדם שהוא נביא, בהכרח, מפחד החרב.

וכאשר ראינו בתחלת דבריו הלשון הזה, אמרנו: אין ראינו שנתפש"ט עליו עד שנשמע כל דבריו, כמו שאמר שלמה ע"ה: "משיב דבר בט"רם ישמע" וגו' (משלי יח, ג). וכאשר הבטנו בדבריו עוד מעט, מצאנוהו אומר דבר, זה לשונו: שמי שאמר הדבר ההוא, אפלו קיים כל התורה כלה בסתר בלבד - לא עשה דבר, אבל צריך לעשותה בסתר ובגלוי, ומי שיהיה בגלוי גוי ובסתר ישראל - הרי זה גוי. אם כן, אצל זה הנהג בשכל אין הפרש בשום פנים בין מי שאינו משמר שבתו מפני החרב, ובין מי שאינו משמר ברצונו. אחר כן מצאנוהו אומר, כי כשיפנס אחד מן האנוסים בבית תפלתם (ק) התפלל שם, ואפלו אינו אומר שום דבר, ואחר יפנס בביתו ותפלתו - שהתפלה ההיא פשע הוא מוסיף בה, ועברה היא בידו. והביא ראיה על זה מדברי רז"ל: "כפי שתים רעות עשה עמי" (ירמיה ב, ג) - שהיו משתחוים לצלם ומשתחוים לי" (ירושלמי סוכה פ"ה ה"ה). ולא היה הפרש אצל זה המפרש בין מי שהיה משתחוה לצלם ולהיכל על דרך כפירה, למען טמא את מקדש ה' ולחלל את שם קדשו, ובין מי שיפנס בבית שידימה לאשר ידימה להשתדל"ט בגדלת ה' יתעלה, ולא יזכר בו ויאמר דבר שיהיה הפך הדת בשום פנים, והוא עם כל זה מכרח בהכנסתו. ומצאנוהו כמו כן אומר, שמי שיודה לאותו האיש שהוא נביא, ואף על פי שהוא אנוס - הרי זה רשע, ופסול מפסולי עדות דאורייתא, והתורה אמרה: 'אל תשת דרך עם רשע' (שמות כג, א) - אל תשת רשע עד" (סנהדרין כז ע"א).

לשיטתו מי שאינו מקיים מצוות בגלוי הוא גוי

ההקש - ההשוואה. הפרש - הבדל. שנתפש - שנעיר לו או נשיג עליו. שאמר הדבר ההוא - הודה בשליחות האיש. שידימה לאשר ידימה להשתדל - בית שמטרתו לפי דרכם (של המוסלמים), כביכול, לעסוק בגדולת ה'.

ביאורים

כפי שראינו אתמול, הרמב"ם בענוותנותו לא מתייחס, ומצפה לראות - אולי הדברים עמוקים ומורכבים, ויש לקרוא עד סופם כדי להבינם כראוי. לעתים, המציאות כה מסובכת, שרק כאשר מגיעים לאחרית דבר מבינים שהכל היה טוב, מההתחלה. כזו היא יד ה' המנהיגה את העולם: ישנם מצבים קשים, כמו תקופת האנוסים ותקופות קשות אחרות שחוה עם ישראל, ורק כאשר מגיעים לסוף התהליך מצליחים להבין מהו הטוב הגנוז בכל שלבי התהליך. אפילו כאשר ישנו חירוף וגידוף לעם ישראל, כפי שכינה אותו קנאי את האנוסים 'רשעים', ייתכן שיש כאן טוב עמוק שגונז בדברים, ונדרשת סבלנות וענווה כדי להבינו.

אך כשהגיע הרמב"ם לסוף הדברים הוא נבהל מעומק הטעות. אותו קנאי טען שצריך למסור את הנפש והביא ראיה לכך ממקורות גויים - הנוצרים והמוסלמים, שדעתם היא שצריך למות ובלבד שלא יודו בשליחות נביא דת אחרת. כמובן גם אנחנו מוכנים למסור נפשנו עבור הקב"ה, אך כאשר אין צורך בכך הרי שה' חפץ שנקדש את שמו בחיים דווקא. גישת הגויים נובעת מולול בקדושת החיים, והבנה מוטעית כביכול שהבורא אינו חפץ בחיי העולם הזה. זוהי גישת 'עַרְלִים' - שאינם באים בבריתו של אברהם אבינו, לעומת גישת בני ישראל, המכונים 'מולים' [נדרים ג, יא], שמקדשים את תאוות הבשר לבורא, ומרוממים את החלקים הנמוכים ביותר. גישת הגויים מגיעה אל עבודת המולך - הקרבת תינוקות באש, וכשממשיכה הלאה - הרי שצריך לשרוף את החיים כולם בעבודת הבורא. זוהי גישה הפוכה מרצונו של הקב"ה החפץ בעבודת ה' מתוך חיים מלאים ועשירים, ואין שום מקום, בכל סוגיה הלכתית שהיא, להביא ראיות מאומות העולם ומבעלי דתות אחרות. הם לא דומים לנו ולא קרובים לאמונתנו. ההפרש בין דתנו לדתם הוא כל כך תהומי שאין בדעתם אפילו סיוע קלוש לשאלות אמוניות, מוסריות והלכתיות.

גישה זו שנוקט הקנאי בעל האיגרת היא המשך ישיר לחוסר הדיוק שבתחילת הדברים. חוסר הדיוק שבדבריו מרחיק מהעולם הרוחני, כפי שלמדנו בתחילת האיגרת, ולאחר הריחוק מגיעים למחוזות של רשעות ושנאת החיים שהעניק ה'.

בסיום טענותיו כנגד דברי הקנאי, מלמד אותנו הרמב"ם פרק בהלכות לימוד תורה והנחיית ציבור: כדי לדרוש לציבור נדרשת ענווה והעמקה. צריך לחזור על הדברים ארבע פעמים. להעמיק עוד ועוד אל עולם הרוח ולזכך את הדברים מטעויות בשר ודם. קל וחומר בכתביה - שיכולה להתפרסם בכל מקום, ללא הכרה וקשר לכותב, ואף לקבל יחס מכובד יותר כדרך דברים כתובים שנחשבים מדויקים יותר, וכן היא עתידה גם להישמר לדורות. חוסר זהירות בפנייה לציבור לא רק שאינו מועיל, אלא יכול לגרום נזקים גדולים.

הרחבות

• החכמה שבמתינות

אין לו לדבר ולדרש באַזְנֵי הָעַם, עד שיחזר מה שרצונו לדבר בו פעם ושתים ושלש וארבע. את החשיבות לכך שאדם יחשוב היטב לפני שהוא משיב, אפשר ללמוד מהמשנה באבות: "שבעה דברים בגולם ושבעה בחכם. חכם... אינו נבהל (ממהר) להשיב, שואל כענין ומשיב כהלכה... וחלופיהו בגולם" [אבות ז, ז]. הרמב"ם מבאר שהגולם הוא איש שיש לו מעלות שכליות ומעלות מידותיות, אולם תכונותיו אלה עדיין נדרשות להשלמה ותיקון גדול. אדם זה דומה לכלי בתחילת תהליך יצירתו, שאף שכבר קיבל את צורתו הבסיסית, זקוק הוא עדיין לתיקון ושכלול על מנת שיעשה את תפקידו כראוי. לעומתו החכם הוא איש שמעלותיו השכליות והמידותיות שלמות יותר [פירוש המשניות לרמב"ם, שם].

החכם אינו ממחר להשיב על מה שנשאל עד שיעיין היטב בדברים, ו"היה ברור כשמש לפניו" שדבריו נכונים. "והוא מדרך החכמה כי בזה תהיה תשובתו נכונה" [פירוש רבנו יונה, שם]. באופן זה מסביר רבי אריה לוי את סדר המשנה: "אינו נבהל להשיב אלא בישוב הדעת. ואם הרגלו של מה שהוא מוציא מפיו הוא בישוב הדעת, אזי 'שואל כענין ומשיב כהלכה' [רבי אריה היה אומר, שם].

לעומת זאת, 'הגולם' אינו מעיין היטב בדבריו אלא ממחר להשיב, ובעקבות כך עלול הוא לטעות.

לעילוי נשמת מרת צלחה שולמית בת נדה עליזה עטייה ע"ה

לשיטתו נלמד מדעת הגויים שצריך למות ולא להדות

וְכַאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ חֲרוּפוֹ וְגִדּוּפוֹ, וְאִרְכּוּת לְשׁוֹנוֹ בְּסִכְלוֹת וְהוֹלְלוֹת, אֲמַרְנוּ: עִם כָּל זֶה אֵין רְאוּי שְׁנַתְּפֵשׂ עָלָיו עַד שְׁנִשְׁמַע סוֹף דְּבָרָיו, וְאוּלַי יְהִי כְּדָבְרֵי שְׁלֵמָה: "טוֹב אַחֲרֵית דְּבַר מִרְאֲשֵׁיתוֹ" (קהלת ז, ח). וּמִצְאָנוּהוּ בְּתַכְלִית דְּבָרָיו אוֹמֵר, שֶׁהַמִּינִים וְהָעַרְלִים דְּעַתָּם כְּמוֹ כֵּן שִׁמּוֹתוֹ וְלֹא יוֹדוּ בְּשִׁלְחוֹת. וְכַאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ זֶה - הִבְהִילָנוּ מִרַב פְּלֵא, וְאֲמַרְנוּ: הַמְבַלֵּי אֵין אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁצָּרִיךְ לְלַמֵּד מִיִּשְׁמַעְאֵלִים וְהַנְּצָרִים אֲמַנְתָּנוּ? וְהִיא מִתְחַיֵּב מִזֶּה הַהֶקְשׁ שֶׁנֶּאֱמַר, שֶׁכִּשְׂיִהְיֶה עוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה שׁוֹרֵף בְּנוֹ וּבִתּוֹ בְּאֵשׁ לְנַעֲבֵד - קָל וְחֹמֵר שְׁנִשְׂרֵף אֲנַחְנוּ עִצְמָנוּ וּבְשָׂרָנוּ וּבְנֵינוּ בְּעֲבוּדַת הָאֵל. אוּי לְשִׁאֵלָה וְלִמְעַנָּה! וְכַאֲשֶׁר רְאוּנוּ רְאִישֵׁית דְּבָרָיו, שֶׁמְבִיא רְאִיָּה לְדְבָרָיו דְּבַר שְׁאִינוֹ דּוֹמָה לְנִדּוֹן, וְסִכְלָו זֶה הַשְּׁעוֹר, וְסוֹפּוֹ שִׁשְׂרֵף בְּעֵינָיו דַּעַת הַמִּינִים וְהַנְּצָרִים - אֲמַרְנוּ: צִדֵּק דְּבַר אֱלֹהִים שְׁאֵמֵר: "תְּחַלַּת דְּבָרֵי פִיהוּ סִכְלוֹת, וְאַחֲרֵית פִּיהוּ הוֹלְלוֹת רַעָה" (שם י, ג).

וּמִמָּה שְׁרָאוּי שֶׁתְּדַעְהוּ, שֶׁהָאֲדָם אֵין לוֹ לְדַבֵּר וְלְדַרֵּשׁ בְּאֲזְנֵי הָעַם, עַד שִׁיחְזֹר מִה שְׁרָצוֹנוֹ לְדַבֵּר בּוֹ פֶּעַם וְשֵׁתִים וְשִׁלֵּשׁ וְאַרְבַּע, וְיִשְׁנֶה אֹתוֹ הֵיטֵב, וְאַחַר כֵּן יְדַבֵּר. וְכֵן אֲמַרוּ, עֲלֵיהֶם הַשְּׁלוֹם, וְהִבִּיאוּ רְאִיָּה עַל זֶה מִלְּשׁוֹן הַכְּתוּב: "אֵז רְאָה וַיִּסְפְּרָה הַכִּינִיָּה וְגַם חֲקָרָה" (איוב כח, כז), וְאַחַר כֵּן: "וַיֹּאמֶר לְאָדָם". הֵן זֶה נֶאֱמַר עַל מַה שִׁצִּטְרַף לְדַבֵּר בּוֹ בְּפִיו, וְעַל מַה שִׁיְרַשֵּׁם הָאֲדָם בְּיָדוֹ וַיִּכְתְּבֵהוּ - רְאוּי שִׁיחְזִירָהוּ אֶלְף פְּעָמִים אִלּוּ יִתְּנֵן זֶה. וְזֶה הָאִישׁ לֹא עָשָׂה דְבַר מִכָּל זֶה, אֲבָל כְּתַב אִלּוּ הָעֵנְיָנִים הַפְּחוּתִים בְּטַפְס מִהַעֲתָקָה רִאשׁוֹנָה, וְלֹא רְאָה לְכַתְּבָם שֵׁנִית וְלִתְקַנָּם, מִפְּנֵי שֶׁהִיא דְּבָרוֹ אֲצִלּוֹ בְּלֹא סַפֵּק בְּעֵנְן שֶׁלֹּא הִיא צְרִיךְ לְחַזֵּר עָלָיו, וּמִמָּה לְשַׁלְּחַם בְּיַד אִישׁ שִׁישׁוּטֵט בָּם כְּכָל עִיר וּבְכָל מְדִינָה, וְהָאֲפִילוֹ לְבוֹת בְּנֵי אָדָם, שֶׁלַח חֲשׂוֹן וַיִּחְשִׂי.

אדם צריך לחזור על דבריו וכתביו הוא לא עשה זאת

הַהֶקְשׁ - הַסְּבָרָה. סִכְל - בְּלִבָּל. הַשְּׁעוֹר - הַדְּיוּק בְּלִימוּד דְּבַר מַדְבַּר. וְיִשְׁנֶה - וַיִּחְזוֹר. שִׁיחְזִירָהוּ - שִׁיחְזוֹר עָלָיו. וְהָאֲפִילוֹ - וְהַחֲשִׂיךְ.

ביאורים

הרמב"ם פותח בפנינו צוהר חשוב להעמקה בסגולת ישראל. לאחר שמנה את הפגמים בצורת הבאת הדברים, עובר הרמב"ם לבאר את חומרת המסר השלילי שעובר בהם. אמנם הקנאי שטען את הדברים חשב לעשות מצוה, אך עניות הדעת גרמה לנפשו להיות חסרת רגישות לדקויות רוחניות, ועקב כך דבריו מוזיקים ומשחיתים.

הרמב"ם מונה שלוש דוגמאות של גדולי עולם שמדבריהם היה נשמע לעז מסויים על עם ישראל - והם נענשו עליהם, אף על פי שישאל חטאו חטאים חמורים באותו זמן. דבר זה מלמד על סגולת הנצחית של ישראל, שלא נפגמת לעולם וערכה נעלה מכול.

הראשון הוא משה רבנו בתקופת יציאת מצרים. בתקופה זו עם ישראל הפר את ברית המילה. ברית זו מאפיינת את דרכו של עם ישראל - לקדש את העולם החומרי ולרומם את תאוות הבשר. לא רק שרוממות לא הייתה, אלא אף שפלות של עריות. למרות זאת, כשמשה טען שעם ישראל לא יאמין לו שהגיע זמן הגאולה, ה' האשימו שהוא חושד בכשרים! גם כשעם ישראל לא מקיים ברית מילה - קדושתו קיימת לעד: "ערלי ישראל לא נקרא ערלים ויש להם אות ברית" [שו"ת רדב"ז ו, ב, על פי דברים ג, יא]. עם ישראל הם מאמינים בני מאמינים, הטבע האלוהי המזוהך טמון עמוק בנשמתם, וברגע קט של גאולה הוא מתגלה ונחשף. וכך אכן היה - עם ישראל האמין לדברי משה, וברגע שבו שב בתשובה, וקיים את המילה ושחט את הפסח - התגלה טבעו האמתי, והוא היה ראוי להיגאל. לעומת זאת, משה פגם בגימה דקה באמונה בחטא מי מריבה. גם האדם הגדול בענקים מועד לנפילה, אך האומה כְּלָלָה טהורה וזכה היא, כדברי הפסוק בשיר השירים - 'כולך יפה רעייתי ומום אין בך' [שיר השירים ד, ז]. בעם ישראל טמונה סגולה נצחית-אלוהית, ועל כן לעולם, גם במצבים השפלים ביותר, נחשבים הם מאמינים בני מאמינים, שאמונתם חזקה יותר אף מאמונתו של משה רבנו. משה, כיוון שחשד באומה והתייחס למצבה העכשווי של האומה ולא לעומק נשמתה - נענש על כך לאלתר, למרות מעלתו הנשאה, וידו נעשתה מצורעת.

אף אליהו הנביא, מלאך הברית ומבשר הגאולה - כשחטאו כמעט כל ישראל בעבודה זרה והוא לימד עליהם חובה - נענש. כי כפי שראינו, גם כאשר ישראל בוגדים בקב"ה ועובדים אל זר, אין זה משנה דבר בקשר הפנימי שקיים בינם לבין הקב"ה, והם נשארים קרובים אליו יותר מכול.

הרחבות

• האמונה הפנימית שבעם ישראל

מאמינים בני מאמינים. הרמב"ם מתאר שבמצרים חטאו ישראל בעריות ולא מלו את בניהם. מעשים אלה מעידים לכאורה על מצבם הרוחני הירוד של עם ישראל ועל אמונתם החלשה. אם-כן, נראה שבצדק חשש משה שהעם לא יאמינו לו שה' שלחו להוציאם ממצרים! ואדרבה, תשובת ה' היא תמוהה, כיצד אפשר לומר שאנשים העושים מעשים אלה הם מאמינים בני מאמינים?

הרב קוק ביאר שתשובת הקב"ה למשה הייתה שאי אפשר למדוד את רמת האמונה של עם ישראל על פי מעשים חיצוניים: "החוש הקדוש של האמונה בטהרת קדשה... הוא אוצר נפלא גנוז וסתום. הוא הרבה עמוק מכל ערכי ההכרה אשר לנפש האנושית... רק לעין של מעלה, הצופה כל נסתרות, רז זה גלוי הוא, גם במקום שמכל התוכנים המתגלים יראה שכבר נכבה הניצוץ האחרון של קדושת האמונה... אשר על כן, גם העין החודרת הקדושה של משה רבנו עליו השלום לא יכלה לחדור למעמק עמקים זה, בעת אשר כל התוארים החצונים עמדו נגד הגלות של אורה קדושה זו הצפונה, של אמונתם הפנימית של ישראל, בעת אשר היו במצרים בתכלית הירידה" [עין איה שבת ב', יא, יב]. האמונה גנוזה בחלק הפנימי ביותר של האדם, עד שאפילו האדם עצמו לא מודע לעתים להימצאותה בקרבו, ולעצמתה. לכן, גם אם מעשיו של האדם רעים, אין זה מעיד דבר על אמונתו. אמונה זו יכולה להתפרץ במלוא עצמתה בייחוד בזמנים שבהם האדם נתון בצרה. על פי זה, לא מפתיע שכאשר משה אמר לעם שה' שלחו לפדותם, תגובתם הייתה: "וַיֵּאמְרוּ הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פָקַד ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" [שמות ד, לא].

טעות ה"עני"
הזה

(ב) ועתה אתחיל לבאר גדל מה שנפל בו העני הזה, ומה שפעל בנפשו ואינו מרגיש, ואיך חשב לעשות מצוה אחת והנה הנה עברות רבות, והביא דברים שאינם פעניו, והאריך לשונו, והלך אחר לשון העט.

עונש משה
שלימד קטגוריא
על ישראל
למרות חטאי עם
ישראל

ואמר, שהמפרסם בדברי רבותינו ז"ל, שישראל בימי משה קדם צאתם ממצרים הפסידו דתם והפרו ברית מילה, ולא היה בהם מהול אלא שבט לוי, עד שבאה מצות פסח, ואמר האל למשה: "וכל ערל לא יאכל בו" (שמות יב, מח), וצונם בעשית המילה. וכך אמרו ז"ל: "משה היה מל ויהושע פורע ואהרן מוצץ" (במדבר רבה יא, ג). ואספו ערלות חמרים חמרים, והיה דם פסח מתערב עם דם מילה, ובה היו ראויים לגאל. והוא דבר האל ליחזקאל: "ואעבר עליך ואראך מתבוססת בדמך" וגו' (יחזקאל טו, ו), ואמרו ז"ל: "דם פסח ודם מילה" (שמות רבה יט, ה). ואמרו עוד ז"ל שהם קלקלו בעריות, לדבר האל: "בן אדם שמים נשים בנות אם אחת היו" (יחזקאל כג, ב). ועם היותם בזה הענין הרע, בשביל שאמר משה רבנו ע"ה: "והן לא יאמינו לי" (שמות ד, א) - האשימו ה' יתעלה על זה, ואמר לו: "הם מאמינים בני מאמינים", דכתיב: 'ויאמן העם' וגו' (שם שם, לא), וכתיב: 'והאמן בה' (בראשית טו, ו), אכל אתה אין סופך להאמין, דכתיב: 'וען לא האמנתם בי' (במדבר כ, יב) "שבת צו ע"א). ונענש לאלתרו, כמו שאמרו ז"ל: "החושד בכשרים לוקה בגופו, מנא לו, ממושה" [כו' (שם)].

עונש אליהו על
שלימד חובה על
ישראל

וכמו כן ישראל בימי אליהו ע"ה היו פלם עובדי עבודה זרה ברצון, לבד שבעת אלפים איש, כמו שאמר הפתוב: "והשארת בישראל שבעת אלפים, כל הברפים אשר לא כרעו לבעל" (מלכים א יט, יח). ועם כל זה, כשעמד ללמד חובה על ישראל בחורב, כמו שאמר הפתוב: "ויאמר לו] מה לך פה אליהו? ויאמר קנא קנאתי לה' אלהי צבאות כי עזבו בריתך בני ישראל" (שם שם, ט) - אמר לו: שמה בריתך? אמר לו: "את מזבחתיך ה' רסו", אמר לו: שמה מזבחתיך? אמר: "ואת נביאיך הרגו בחרב", אמר לו: והרי אתה קנא? אמר: "ואותר אני לבדי ויבקשו את נפשי לקחתה", השיבו הקב"ה: עד שאתה מלמד חובה על ישראל, לא היה לך ללמד חובה על אמות העולם, שיש להם בערוער ששים בתים לעבודה זרה, ותלמד חובה על ישראל, שנקאמר: "עזובות ערי ערוער" (ישעיה יו, ב) - "לך שוב לדרךך מדברה דמשק" (מלכים א יט, טו). וכל זה מובן לחכמים ז"ל במדרש 'חזית' (שיר השירים רבה א, א).

ביאורים

הדוגמה השלישית שמביא הרמב"ם לגדול בישראל שנענש על שנמצא בדבריו איזושהו לעז על ישראל - היא סיפורו של ישעיה הנביא. בזמנו של ישעיה היו בעם ישראל כאלה שפגמו בקשר עם הקב"ה ומרדו בו, ואף פגעו באחדות העם בעוברם על אחת משלוש העברות החמורות - שפיכות דמים. למרות זאת, כאשר ישעיה אמר לה' שאינו ראוי לחזות פני שכינה [רש"י ישעיה ה, ה] כיוון שהוא יושב בעם שמעשיו אינם ראויים - נענש ולא קפץ לו, עד שמת במיתה משונה וקשה! עד כדי כך חובה עלינו להאמין בקדושתו של עם ישראל, שאף במצביו השפלים ביותר אנו נדרשים להביט פנימה על עומק הנשמה, ולשים לנגד עינינו את סגולת ישראל הנצחית שאינה נפגמת לעולם, גם כשישראל חוטאים בחטאים נוראיים.

הדוגמה האחרונה שמביא הרמב"ם היא ממלאך שקטרג על יהושע הכהן הגדול. לכאורה, מלאך אינו אדם והוא אינו טועה, ומה שאומר הוא אמת לאמתה. ואם-כן - מדוע הרחיקו ה' וגער בו, הרי זו האמת? כאן מתבררת הנקודה ביתר שאת - גם כאשר המציאות החיצונית באמת פגומה, הקב"ה בוחר להתייחס דווקא אל המציאות הפנימית, הנשמית. עולה מכאן תביעה גדולה כלפינו - לזכור תמיד שכאשר אנו עוסקים בעם ישראל אנו עוסקים בקודש-קודשים. עלינו להצליח להסיר עינינו ממה שמוצב מולנו, במציאות, ולהצליח להביט פנימה אל הנשמה. להגיע עד עומק הסגולה, שאפילו מלאך ה' לא הצליח להביט בה.

אותו קנאי - לא עשה כך. כאשר נשא לבו לדבר על ישראל - שכח את סגולתו, ושפטם על פי מעשיהם בלבד. אף את מחשבת לבם לא ראה - שהרי הם רצו לעבוד את ה', ורק בגלל הכרח חיצוני נגזר עליהם להתרחק מהדת. את אמרותיו - בדה ממחשבת לבו, האנושי, ולא הצליח להתרומם למבט האלוהי שחודר לתוככי לבבות ישראל. על טעות כזאת נענשים, ובחומרה. אוי לו למי שידבר סרה בעמו של הקב"ה, העם שנושא בנשמתו את האור האלוהי ועתיד להפיצו בכל העולם. גם כאשר ישראל חוטאים בשלוש העברות החמורות ובוגדים בה', גם כאשר הם עניים ממצוות וממעשים טובים - חפץ בהם ה', והסגולה האלוהית שבהם קיימת לנצח. על כן, חובה עלינו להיזהר זהירות גדולה שלא לבטא משהו שלילי כנגד עם ישראל.

הרחבות

• ההבדל בין בוגדים לבגדים

יִרַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו - אֶל תִּקְרִי בְּגָדָיו אֶלָּא בּוֹגְדָיו. כשיעקב בא ליצחק כדי שיברכהו, הוא התחפש לעשיו ולבש את בגדיו. כשיצחק הריח את בגדי עשיו, אמר: "ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה'" (בראשית כז, כז). מפסוק זה דורשת הגמרא: "אל תקרי בגדיו אלא בוגדיו" - אף החוטאים והבוגדים חביבים לפני ה' כריח טוב.

רבי צדוק מלובלין מבאר שאף החוטאים חביבים לפני ה' כיוון "שבאמת כולם צדיקים ואף הבוגדים הם רק מלבושי ובגדי עשו, אבל בשורש נותנין ריח טוב כריח שדה של תפוחים" [פרי צדיק שמות, לר"ח אדר, א]. הקב"ה לא מסתכל רק על מעשיו של האדם אלא בוחן אף את פנימיותו, ורואה שהמעשים הרעים הם רק לבושים המכסים את הטוב שיש בכל יהודי.

הבנה זו בדרשת חז"ל מחדדת גם את ההבנה בדברי הרמב"ם. כוונת הרמב"ם לומר שאמנם האנוסים נאלצים לנהוג כלפי חוץ כעובדי עבודה זרה, אולם מעשים אלו הינם רק כבגדים חיצוניים המכסים על אישיותם האמתית, שדבוקה בה'.

עונש ישעיה על שלימד חובה על ישראל

וְכִמּוֹ כֵן יִשְׂרָאֵל בְּזִמְנֵי יִשְׁעִיהָ הֲרָבוּ עוֹזְנוֹת וְהוֹסִיפוּ לְחַטָּא, כְּמוֹ שְׂאֲמַר: "הוּי גוֹי חַטָּא עִם כְּבֹד עוֹן" (ישעיה א, ד), וְהוּי בָּם כְּמוֹ כֵן שׁוֹפְכֵי דָמַיִם, כְּמוֹ שְׂאֲמַר: "וְאַחַר הַדִּלְתָּ וְהִמְזַזְתָּ שְׂמֹתַי זְכָרוֹנָי" (שם ו, ח), וְהוּי בָּם כְּמוֹ כֵן שׁוֹפְכֵי דָמַיִם, כְּמוֹ שְׂאֲמַר: "וְעַתָּה מְרַצְחִים" (שם א, כא), וְהוּי כְּמוֹ כֵן מְחַלְלֵי שֵׁם שְׁמַיִם, כְּמוֹ שְׂאֲמַר: "אֲכֹל וְשִׁתְּהוּ" [י] כִּי מָחָר נְמוּת" (שם כב, י), וְבָזוּ מִצְוֹת ה' יִתְעַלֶּה, כְּמוֹ שְׂאֲמַר: "סוּרוּ מִנֵּי דָרְךָ, הִטּוּ מִנֵּי אֲרָח, הַשְׁבִּיתוּ מִפְּנִינֵי אֶת קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל" (שם ל, יא). וְעַם כָּל זֶה, בְּשִׁבִיל שְׂאֲמַר: "וּבְתוֹךְ עִם טְמוֹא שְׁפָתַיִם אֲנִכִּי יוֹשֵׁב" (שם ו, ח) - נִעְנָשׁ, כְּמוֹ שְׂאֲמַר: "וַיַּעַף אֱלֹהֵי אֶחָד מִן הַשְּׂרָפִים" וְכוּ' עַד "וַחֲטַאתָ תִּכְפֹּר". לֹא אָמַר "וַחֲטַאתָ תִּכְפֹּר", אֲלָא "וַחֲטַאתָ תִּכְפֹּר", וְלֹא כִּפֵּר עַד שֶׁהֲרִגוּ מִנְּשָׁה, כְּמוֹ שְׂאֲמַרוּ ז"ל. וְכֹאשֶׁר עֲמַד הַמִּלְאָךְ וְלִמַּד חוֹבָה עַל יְהוֹשֻׁעַ בֶּן יְהוֹצָדָק, בְּשִׁבִיל שֶׁהָיוּ בְּנֵי נוֹשְׂאֵי־נֶשֶׁם שְׂאֵינָן רְאוּיֹת לְכַהֵן - הִרְחִיקוּ הָאֵל, כְּמוֹ שְׂאֲמַר: "יִגְעַר ה' בְּהַשְׁטָן, וַיִּגְעַר ה' בְּהַבְּחַר בִּירוּשָׁלַיִם, הֲלוֹא זֶה אוֹד מְצַל מֵאֲשׁ" (זכריה ג, ב).

אִם כֵּךְ נִעְנָשׁוּ גְדוּלֵי הַדּוֹר וְעַמּוּדֵי עוֹלָם, מִשָּׁה וְאַלְהֵיהוּ וְיִשְׁעִיהָ, וּמְלַאכֵי הַשֶּׁרֶת, כְּשֶׁנִּשְׂאוּ לְדַבֵּר עַל קְהַל יִשְׂרָאֵל מְעַט דְּבָרִים - וְכָל שֶׁכֵּן קָל מְקַלֵּי עוֹלָם, יִתִּיר לְשׁוֹנוֹ עַל קְהֵלוֹת יִשְׂרָאֵל, חֲכָמִים וְתַלְמִידִים וְכַהֲנִים וְלוֹיִיִם, וַיִּקְרָאֵם פּוֹשְׁעִים וְרָשָׁעִים וְגוֹיִם וּפְסוּלֵי עֲדוּת וְכוּפְרִים בַּה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וַיִּכְתֹּב הַדְּבָר הַזֶּה בְּכַתֵּב יָדוֹ, מַה יִּהְיֶה עֲנָשׁוֹ? וְהֵם לֹא מְרַדּוּ בְּאֵל לְבַקֶּשֶׁת עֲרֵבוֹת וְהִנָּאָה, וְלֹא עֲזָבוּ הַדַּת וְרַחֲקוּ מִמֶּנָּה לְבַקֶּשֶׁת מַעֲלָה וְתַעֲנוּגֵי הַזְּמָן, כִּי מִפְּנֵי חֲרָבוֹת נִדְדוּ, מִפְּנֵי חֲרָב נְטוּשָׁה וּמִפְּנֵי קִשְׁת דְּרוּכָה וּמִפְּנֵי כְּבֹד מְלַחְמָה. וְלֹא יָדַע זֶה הָאִישׁ, שֶׁהֵם, אֵלּוּ שְׁלֹא פָּשְׁעוּ בְּרִצּוֹנָם, לֹא יַעֲזְבֻם וְלֹא יִתְּשֵׁם ה' יִתְעַלֶּה, כִּי לֹא בָּזָה וְלֹא שִׁקֵּץ עֲנוּת עֲנִי, כְּמוֹ שְׂאֲמַרוּ, עֲלֵיהֶם הַשְּׁלוֹם: "וַיִּרַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו" (בראשית כז, כז) - אֶל תִּקְרִי בְּגָדָיו אֶלָּא בּוֹגְדָיו" (סנהדרין לו"ע"א). אֲלָא אָמַר כָּל מַה שְׂאֲמַר וּבְדָהּ מְלָבוֹ.

כשישראל חוטאים באונס כל שכן שאין ללמד עליהם חובה

